

<https://doi.org/10.70265/DAMI9188>

ИЗСЛЕДВАНЕ ОСОБЕНОСТИТЕ НА АВТОРИТАРНАТА ЛИЧНОСТНА НАГЛАСА СРЕД РАБОТЕЩИ В СФЕРАТА НА СИГУРНОСТТА

Валерия Дончева

RESEARCH ON THE FEATURES OF THE AUTHORITARIAN PERSONAL ATTITUDE AMONG SECURITY WORKERS

Valeria Doncheva

Резюме: Статията представя изследване на особеностите на авторитарната личност, за да се разкрие влиянието на биологичните, психологичните и социалните фактори върху авторитарното поведение сред работещи в системата на сигурността.

Ключови думи: авторитарна личност, влияние, биологични, психологически, социални фактори, авторитарно поведение, служители в системата за сигурност

Summary: The article presents a study of the characteristics of the authoritarian personality in order to reveal the influence of biological, psychological and social factors on authoritarian behavior among security system workers.

Keywords: authoritarian personality, influence, biological, psychological, social factors authoritarian behavior, security system workers

УВОД

В свят на несигурност, с разрастващи се военни конфликти, с все по-осезаемо присъствие на крайни националистически движения върху политическата карта на Европа, с политика на драстично увеличаване на средствата за отбрана, както в региона, така и в рамките на НАТО¹ дискусиата – кой и как осигурява сигурността – е особено актуална. Социално-психологическите изследвания на историческите процеси от

¹ На срещата на върха в Хага страните от НАТО приеха решение, с което се задължиха от 2035 г. нататък да дават за отбрана и сигурност по 5% от БВП.

Първата и Втората световни войни и пагубните последици от тях ясно показват склонността на личността да се отказва от независимостта си в търсене на сигурност и в дълбоко природния и стремеж към господство и подчинение. Съществува корелация между сигурността и властта и тя се изразява в тенденцията: колкото по-несигурни се чувстват обществата, толкова по-склонни са да отстъпват от индивидуалните си права и свободи, съответно авторитарната власт придобива формата на естествен и единствен носител на сигурност. Авторитарната власт е невъзможна без симбиозата господство и подчинение. А нейният генезис е човешката ѝ природа.

В тази връзка в настоящата статия се представя анализ на резултатите от проведено емпирично изследване върху особеностите на авторитарната личност, за да се разкрие влиянието на биологичните, психологичните и социалните фактори върху авторитарното поведение сред работещи в системата на сигурността.

За постигане на поставената цел са изследвани тенденциите към антидемократично поведение и способността за емпатия, след което е извършен качествен и сравнителен анализ на резултатите от изследваните величини.

В разработката е направено допускането, че съществува взаимовръзка между биологичните, психологичните и социалните детерминанти и демократичните тенденции, формиращи авторитарната личностна структура.

Основната хипотеза може да бъде изразена в съдържателен план чрез:

- Степента на изразеност на тенденцията към антидемократично поведение е признак на авторитарната личностна нагласа.
- Способността за емпатия като компонент на емоционалната интелигентност в междуличностното взаимодействие е предиктор на неавторитарния личностов профил.

Обект на изследване са работещи в сферата на националната сигурност.

Предмет на изследване са дименсиите на авторитарната личностова структура.

1. ОРГАНИЗАЦИЯ И МЕТОДОЛОГИЧЕСКИ ИНСТРУМЕНТАРИУМ НА ИЗСЛЕДВАНЕТО

Изследването на авторитарната личност възниква като опит да се обяснят психологическите корени на предразсъдъците, етноцентризма и политическия екстремизъм след Втората световна война. Класическото изследване на Адорно и колегите му поставя тезата, че склонността към фашистки и антидемократични нагласи може да бъде

разбрана като **стабилна личностна структура**, формирана в резултат от ранната социализация (Adorno et al., 1950).

Според авторите, централният механизъм, порождащ авторитарни нагласи, е **потискането на импулси чрез строга и наказателна семейна среда**, което води до амбивалентност, проекция и подчинение към авторитети (Adorno et al., 1950). Така външната агресия към „чуждите“ групи² се разглежда като форма на пренасочване на вътрешно напрежение. Този подход отразява влиянието на психоанализата, особено идеята за несъзнавани мотиви, които структурират социалните нагласи.

По-късни изследователи критикуват тази психодинамичната рамка като трудно проверяема и концептуално неprecизна. Въпреки това последващи емпирични данни показват, че **авторитаризмът може да бъде стабилна личностна черта**, свързана с нужда от ред, предсказуемост и намаляване на неопределеността (Jost et al., 2003).

Разработената от Адорно и колегите му **F-скала** има за цел да измери индивидуалната склонност към фашистки нагласи, включително етноцентризъм, подчинение към авторитети, конвенционализъм и агресия срещу аутгрупи (Adorno et al., 1950).

Теорията на авторитарната личност оказва огромно влияние върху развитието на социалната и политическата психология. Съвременни подходи подчертават, че авторитаризмът е не просто продукт на индивидуална социализация, а **динамично взаимодействие между личностни особености и социални условия**, като заплахата и несигурност (Duckitt & Sibley, 2010).

Емпиричните резултати показват, че хората с високи нива на авторитаризъм имат по-силна склонност към поддръжка на наказателни политики, етноцентрични възгледи и йерархични социални структури (Jost et al., 2003). Това подчертава актуалността на теорията в контекста на сигурността с нарастващите популистки и антидемократични движения.

Изследванията в политическата и социалната психология последователно показват, че **емпатията** – както когнитивна, така и емоционална – играе ключова роля за поддържане на демократичните ценности, като толерантност, плурализъм и уважение към правата на другите (Decety & Cowell, 2016). Ниските нива на емпатия са свързани с по-силна склонност към авторитарно мислене, агресивни

² Tajfel & Turner (1979) въвеждат теорията за социалната идентичност: хората категоризират себе си и другите като членове на in- или out-groups. Това обяснява явления като: **In-group favoritism** – предпочитание към членовете на собствената група. **Out-group derogation** – негативни оценки или предразсъдъци към „другите“.

междугрупови нагласи и подкрепа за антидемократични мерки (Jost et al., 2003).

Емпатията подпомага способността да разбираме гледните точки на други социални групи, което улеснява сътрудничеството, компромиса и политическия диалог. Хората с висока **перспективна емпатия** проявяват по-голяма толерантност към различието и по-малка враждебност към аутгрупи (Batson, 2011). Поради това емпатията се разглежда като психологически ресурс, насърчаващ демократични нагласи.

Антидемократичното поведение често е свързано със структури като авторитаризъм и социална доминантност. И двете тенденции са свързани с **ниски нива на емпатия**.

Хора с високи нива на десен авторитаризъм проявяват повишена чувствителност към социални заплахи и предпочитат силни лидери и твърди наказания (Altemeyer, 1996). Тъй като емпатията изисква отвореност към различието и толерантност към амбивалентни социални ситуации, авторитарните индивиди често показват ограничена емпатийна способност (Duckitt & Sibley, 2010).

Хората с висока социална доминантност се стремят към поддържане на неравенство и йерархии и показват ниска емпатия към различните (Pratto, Sidanius, Stallworth, & Malle, 1994). Това „морално изключване“ улеснява подкрепата за антидемократични и дискриминационни политики.

Множество изследвания демонстрират, че ниската емпатия предсказва:

- по-висок авторитаризъм и подкрепа за ограничаване на граждански свободи (McFarland, 2010);
- по-силен етноцентризъм и междугрупова агресия (Pandya, 2019);
- по-ниска подкрепа за социално равенство и политически плурализъм (Choma & Hanoch, 2017).

Тези резултати подсказват, че емпатията действа като **буфер срещу антидемократични тенденции**, като намалява омразата и антихуманното поведение.

2. ОРГАНИЗАЦИЯ И МЕТОДОЛОГИЧЕСКИ ИНСТРУМЕНТАРИУМ НА ИЗСЛЕДВАНЕТО

Изследването е проведено в периода 7-14.05.2025 г. Участниците са служители в организационна структура от йерархичен тип, работещи в сферата на сигурността. Изследваните 35 лица взеха участие на доброволен принцип и анонимно, като попълниха самостоятелно предварително подготвена тестова карта с включени три методики за социално-психологична диагностика. В настоящата разработка се

представят резултатите на два от използваните изследователски метода³.

При провеждане на емпиричното изследване са използвани следните методи:

1. Самооценъчни тестови методи;
2. Методи за статистическа обработка:
 - Описателна статистика;
 - T-test.

Статистическата обработка на получените резултати е извършена с помощта на IBM SPSS Statistics v. 30.

2.1. Методика за изследване на имплицитните антидемократични тенденции

За целите на изследването е използван стандартизиран за български условия вариант (Иванов, 1999) на оригиналната методиката, разработена от **Adorno, Frenkel-Brunswik, Levinson & Sanford (1950)**. Целта ѝ е да идентифицира личностни характеристики, които предразполагат хората към:

- подчинение на авторитети,
- конформизъм,
- нетолерантност към различните,
- предразсъдъци и етноцентризъм.

Тази скала се състои от **девет подскали**, всяка изследва различен аспект на авторитарната личност.

- КОНВЕНЦИОНАЛИЗЪМ (англ. *Conventionalism*)

Субскалата се свързва със строго придържане към традиционни, конвенционални, принадлежащи на средната класа ценности. Хипотезата е, че фашизмът (нарицателно за антидемократичните тенденции) е характерен най-вече за средната класа и е неин културен феномен. Той осигурява конформизъм спрямо тази култура и я свързва с множество предразсъдъци. Айтемите са свързани с въпросните ценности и измерват отношението към не конвенционалните хора. Те са свързани и с традиционни и неизменни роли и ролеви отношения (Иванов, 1999, с. 40).

- АВТОРИТАРНО ПОДЧИНЕНИЕ (англ. *Authoritarian Submission*)

Субскалата отчита проявите на безкритично подчинение на идеализирани външни морални авторитети, свързани с вътрешната група (in-group). Подчинение на силния лидер, подчинение на индивида на групата, индивидуалността на общото, на колективното, на страната, на нацията. Счита се, че това е основата на приемането на диктаторството, водача, фюрера. То е свързано също с подчинението

³ Анализът на резултатите от третия метод ще бъдат представени в отделна статия.

на родителите, възрастните, институциите на властта и пр. (Иванов, 1999, с. 41).

- АВТОРИТАРНА АГРЕСИВНОСТ (англ. Authoritarian Aggression)

Свързва се със склонност към надмошие, налагане, отхвърляне, насилие, следене, осъждане на хора, които нарушават и застрашават традиционните норми и ценности. Това са хора, които се стремят да отстранят, изгонят, унищожат другите, тези, които намират, че застрашават техните морални и идеологически позиции. Това е садистичната тенденция на авторитарността. Основно е култът към „чистотата“ и отхвърлянето на тези, които я застрашават. В някои случаи води до самоизолация и до бягство от другите. Насочена е към всички, които не са такива като съответните ценности – с лоши маниери, малцинства, хомосексуалисти и пр. Стремехът е външната група (out-group) да се „вкара в правия път“ (Иванов, 1999, с. 42).

- АНТИ-ИНТРАЦЕПЦИЯ (англ. Anti-intracception)

Терминът интрацепция е въведен от Х. Мъри⁴ и се свързва с доминиране на аспирациите⁵, фантазията и пр. В случая анти-интрацепция се разбира като противопоставяне на субективното (въображение, чувствителност, фантазия). Обратно, екстрацепцията – стремеж към изчистване от емоционалност, търсене на конкретност, обективност. Интрацепцията се възприема като слабост и заплаха, тъй като емоционално богатият, със силно въображение човек, е труден за управление. Отразява неприязън към самоанализ и личностна рефлексия. Липсата на вътрешна рефлексия води до затвореност и стереотипно мислене (Brown, 1965).

- СУЕВЕРИЯ И СТЕРЕОТИПИ (англ. Superstition and Stereotypy)

Както Иванов (1999) отбелязва, „тази скала е свързана с наличието на мистични детерминанти на индивидуалния живот, склонност към мистицизъм и мистично детерминиране на поведението, склонност към мислене с подобни категории. Диспозиция за мислене с „твърди“, ригидни категории. Счита се, че е свойствено за хората с ниска интелигентност, но в някаква степен се среща у всеки. Връзката между интелигентност и авторитарност е ясна: с нарастването на интелигентността намалява авторитарността. Стереотипите са форма на „тъпотия“ в социален и психологически смисъл на думата. В едно модерно общество, в което „интелигентен“ значи образован и информиран, мястото на суеверията е нищожно. Не е така със стереотипите, тъй като в много случаи човек не вярва в тях, но ги

⁴ Мъри, Хенри Александър (Murray, Henry Alexander 1893-1988), американски психолог, създател на Тематично-аперцептивния тест.

⁵ Аспирация – съвкупност от наклонности, които движат човека към определен идеал.

приема именно поради необходимостта да е приет от другите, да е един от тях, а стереотипите са път към това“ (с. 43).

- ВЛАСТНОСТ (англ. Power and “Toughens”)⁶

Отчита стремежа на човек да участва във властни отношения (господство-подчинение); желание за лидерска роля или следване на лидери; идентифициране със символите на властта – мощ и сила; преувеличава се ролята на традиционното разбиране за личността (например – истинският мъж е задължително силен и мъжествен); властта е издигната в култ (идеализиране, възхищение, същевременно страх от властта).

- ДЕСТРУКТИВНОСТ И ЦИНИЗЪМ (англ. Destructiveness and Cynicism)

Свързва се с наличие на универсална (генерализирана) враждебност по отношение на хората (Иванов, 1999, с. 44). Предполага се, че авторитарният човек е силно фрустриран, затова често е завладян от агресивни импулси. Враждебността се канализира при сблъсък с различните, което подбужда към деструктивно поведение. При зрялата, независима, автономна личност, първосигналните агресивни импулси са недопустими, защото са морално неприемливи. Личност с такава насоченост на поведението (с неопределена агресивност) лесно може да бъде насочена чрез внушение и манипулация, за да канализира агресията си към определени групи от обществото (най-често малцинства, маргинализирани групи др.п.).

- ПРЕДПАЗЛИВОСТ (англ. Projectivity)

В теорията се определя като нагласа, свързана с предпазване от опасности, отхвърляне на несъзнателните емоционални импулси. Според Иванов (1999) „механизмът на предпазливостта е в съзвучие с авторитарната агресия. Подтиснатите импулси от авторитарен характер имат тенденция да се проектират върху хората, които са в обсега на взаимоотношенията на личността. Човек непрекъснато очаква натиск от страна на другите и агресия от тяхна страна и разглежда собствените реакции като средство да се осигури собственото благополучие. Така например, антисемитизмът се разглежда като превантивна реакция против „лошите евреи“, които могат да ти направят нещо. По същия начин, неконтролираните емоционални изблици се считат за нещо лошо и водещо до грешки (голям залък лапни, голяма дума не казвай...). Предпазливостта се насочва не само към хората, но и към останалите житейски ситуации: избягване на рискове, страх от самолети, кораби и пр.“ (с.46).

- СЕКС (англ. Sex)

⁶ Разбира се като „твърдост“, „втвърдяване“. Обратното на „weakens, hurts“ отслабване, боли (в емоционален план).

Основният акцент е свързан с допускането, че авторитарната личност следва строго традиционни норми по отношение на секса, поради което не приема отхвърлянето или нарушаването им от хора с открита сексуалност. Силно преувеличено е акцентирането върху различните сексуални наклонности и тяхното проявление сред обществото. Логично, обект на преследване са хомосексуалистите, свободно изразяващи сексуалността си хора, както и извършителите на сексуални насилия (изнасилвания и блудства).

2.2. Методика за изследване способността за емпатия

Втората методика, представена в статията, е изследване способността за емпатия, която се счита, че е компонент от емоционалната интелигентност. Допускането е, че емоционално интелигентният човек е неспособен на авторитарно поведение, поради което е потърсена връзката между емпатия и антидемократичност. Използваният изследователски метод (Рогов, 1999) отчита способността за разбиране и съпреживяване на мислите и чувствата на другия, т.е. умението на човек да се постави на мястото на другия, способността му за произволна (неволева) емоционална отзивчивост към преживяванията на другите хора.

3. РЕЗУЛТАТИ И АНАЛИЗ ОТ ПРОВЕДЕНО ЕМПИРИЧНО ИЗСЛЕДВАНЕ

3.1. Резултати от изследване на антидемократични тенденции

От изследваните 35 лица, работещи в сферата на сигурността, 15 от тях показват резултат над 50% по скалата “F” (скала фашизъм), а останалите 20 се счита, че са в адаптивната зона на изследваните величини. В таблица 1 са илюстрирани получените резултати.

Таблица 1. Резултати от методиката за антидемократични тенденции (скала за фашизъм)

Респонденти	Имплицитни антидемократични тенденции - скала за фашизъм									
	FC Конвенционализъм	FAS Авторит. подчинение	FAD Авторит. агресивност	FAI Антиинтрацепция	FSS Суеверия стереотипи	FPT Властност	FDC Деструктивност и цинизъм	FP Предпазливост	FS Секс	F
1	79%	57%	48%	53%	33%	20%	57%	37%	38%	48%
2	57%	55%	37%	32%	23%	41%	28%	9%	10%	35%
3	39%	73%	71%	50,00%	66,60%	69,00%	85,70%	82,70%	85,70%	71,00%
4	61%	53,00%	53,00%	67,80%	45,00%	51,00%	35,70%	42,80%	14%	49,00%
5	39,00%	77,50%	51,00%	60,70%	54,00%	57,00%	28,50%	65,70%	57,10%	57,00%
6	17,80%	30,60%	35,70%	35,70%	60%	20,40%	35,00%	42,80%	47,60%	35,00%
7	25%	10%	44,60%	28,50%	11,90%	36,70%	0,00%	23,80%	23,80%	26,00%
8	28,50%	36,70%	42,80%	28,50%	33,00%	55,00%	50%	34,20%	28,50%	39,00%
9	82,10%	77,50%	25,00%	35,70%	23,80%	26,50%	35,70%	28,50%	0,00%	38,00%
10	46,40%	34,60%	60,70%	17,80%	35,70%	46,90%	57,00%	22%	47,60%	41,00%
11	57,00%	65,00%	82,00%	28,00%	43,00%	57,00%	57,00%	12,00%	52,00%	53,00%
12	32,00%	45,00%	57%	39,20%	28,00%	65,30%	85,70%	31,00%	28,00%	46,00%
13	46%	57%	80%	29%	52%	59%	57%	37%	67%	56%
14	79%	84%	82%	68%	48%	69%	57%	40%	33%	65%
15	71%	45%	75%	14%	36%	45%	21%	23%	52%	47%
16	64%	57%	43%	57%	38%	39%	39%	57%	49%	47%
17	57%	47%	52%	53%	33%	55%	57%	34%	62%	48%
18	71%	42%	71%	64%	29%	53%	57%	46%	38%	53%
19	36%	47%	36%	46%	43%	20%	36%	49%	52%	39%
20	93%	65%	50%	64%	60%	31%	79%	60%	71%	59%
21	18%	31%	45%	36%	36%	41%	43%	49%	48%	38%
22	80%	82%	77%	39%	33%	715	36%	31%	29%	57%
23	46%	55%	29%	64%	26%	31%	57%	26%	19%	37%
24	64%	64%	84%	57%	67%	65%	0%	31%	67%	60%
25	54%	51%	54%	36%	12%	31%	36%	43%	48%	39%
26	93%	76%	79%	71%	67%	57%	57%	69%	62%	73%
27	32%	45%	75%	50%	38%	57%	93%	54%	62%	55%
28	64%	67%	57%	53%	57%	55%	64%	515	33%	57%
29	54%	98%	64%	54%	52%	57%	43%	23%	38%	58%
30	36%	33%	27%	36%	38%	31%	71%	29%	0%	23%
31	54%	65%	57%	54%	57%	49%	57%	51%	29%	54%
32	50%	29%	53%	36%	26%	29%	36%	17%	43%	37%
33	71%	88%	80%	68%	48%	57%	57%	71%	67%	69%
34	50%	53%	69%	64%	18%	43%	50%	49%	22%	48%
35	61%	43%	46%	38%	24%	31%	36%	71%	24%	42%

Статистическата обработка на данните показва оформянето на два профила, които са сравнени. Анализът на двата клъстъра е в таблица 2, а в таблица 3 са представени разликите между двата идентифицирани клъстъра спрямо скалите от методиката за изследване на имплицитните антидемократични тенденции (Авторитарна личност по Адорно и сътрудници).

Таблица 2. Статистически анализ по метода Т-тест – сравнение на клъстъри

Group Statistics					
	Two Step Cluster Number	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean
Конвенционализъм	1	19	4.0147	1.15175	.26423
	2	16	3.5757	1.63460	.40865
Подчинение авторитет	1	19	4.3367	1.22093	.28010
	2	16	3.3329	1.33151	.33288
Авторитарна агресивност	1	19	4.3588	1.19134	.27331
	2	16	3.5442	1.12002	.28000
Антиинтрацепция	1	19	3.1113	1.14844	.26347

Group Statistics					
	Two Step Cluster Number	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean
	2	16	3.4274	1.00798	.25199
Суеверия – стереотипи	1	19	2.7083	.97929	.22466
	2	16	2.8849	1.19621	.29905
Властност	1	19	3.4666	1.11847	.25660
	2	16	2.9798	.92856	.23214
Деструктивност и цинизъм	1	19	3.6540	1.39679	.32045
	2	16	3.0734	1.53172	.38293
Предпазливост	1	19	2.7143	1.30566	.29954
	2	16	3.0909	1.19616	.29904
Секс	1	19	2.8674	1.51556	.34769
	2	16	2.9269	1.39137	.34784
Фашизъм	1	19	3.5774	.73078	.16765
	2	16	3.1850	.93392	.23348

Таблица 3. Независим Т-тест (Independent samples T-Test)

Independent Samples Test									
		Levene's Test for Equality of Variances		t-test for Equality of Means					
		F	Sig.	t	df	Significance		Mean Difference	Std. Error Difference
						One-Sided p	Two-Sided p		
Конвенционализъм	EqVAs	1.823	.186	.929	33	.180	.359	.43900	.47237
	NotAs			.902	26.329	.188	.375	.43900	.48663
Подчинение авторитет	EqVAs	.134	.716	2.325	33	.013	.026	1.00381	.43173
	NotAs			2.307	30.866	.014	.028	1.00381	.43505
Авторитарна агресивност	EqVAs	.514	.478	2.071	33	.023	.046	.81460	.39342
	NotAs			2.082	32.565	.023	.045	.81460	.39128
Антиинтрацепция	EqVAs	.061	.806	-.857	33	.199	.398	-.31606	.36878
	NotAs			-.867	32.929	.196	.392	-.31606	.36458
Суеверия - стереотипи	EqVAs	1.640	.209	-.480	33	.317	.634	-.17661	.36757
	NotAs			-.472	29.009	.320	.640	-.17661	.37404
Властност	EqVAs	.264	.611	1.384	33	.088	.176	.48677	.35169
	NotAs			1.407	32.997	.084	.169	.48677	.34602
Деструктивност и цинизъм	EqVAs	.066	.799	1.172	33	.125	.250	.58056	.49528
	NotAs			1.163	30.784	.127	.254	.58056	.49932
Предпазливост	EqVAs	.005	.942	-.883	33	.192	.384	-.37662	.42654
	NotAs			-.890	32.737	.190	.380	-.37662	.42326
Секс	EqVAs	.069	.794	-.120	33	.453	.905	-.05945	.49554
	NotAs			-.121	32.725	.452	.905	-.05945	.49182
Фашизъм	EqVAs	1.160	.289	1.394	33	.086	.173	.39237	.28139
	NotAs			1.365	28.207	.092	.183	.39237	.28744

Анализът, базиран на приложените таблици от независим Т-тест (Independent samples T-Test), изследва разликите между двата идентифицирани клъстъра спрямо скалите от методиката за изследване

на имплицитните антидемократични тенденции (Авторитарна личност по Адорно и сътрудници). Тези скали обхващат различни измерения на авторитарните нагласи и антидемократични тенденции, като включват конвенционализъм, подчинение на авторитет, авторитарна агресивност, антиинтрацепция, суеверия и стереотипи, властност, деструктивност и цинизъм, предпазливост, нагласи към секса и склонност към фашизъм.

От представените резултати се вижда, че двата клъстъра значимо се различават по някои от тези измерения, докато по други скали не се наблюдават статистически значими разлики.

Статистически значими разлики са идентифицирани при следните скали:

- Подчинение на авторитет ($t=2.325$, $p=0.026$):

Клъстър 1 има по-високи средни стойности ($Mean=4.34$), сравнено с клъстър 2 ($Mean=3.33$). Това предполага, че индивидите от първи клъстър са по-склонни да приемат и следват авторитетни фигури, което е свързано с по-голяма склонност към подчинение и съобразяване с йерархични структури.

- Авторитарна агресивност ($t=2.071$, $p=0.046$):

Клъстър 1 също има по-високи стойности ($Mean=4.35$), спрямо клъстър 2 ($Mean=3.54$). Това показва, че първият клъстър е по-склонен към агресивно поведение или санкциониране спрямо онези, които не спазват установените социални норми.

Останалите скали (Конвенционализъм, Антиинтрацепция, Суеверия и стереотипи, Властност, Деструктивност и цинизъм, Предпазливост, Секс и Фашизъм) не демонстрират статистически значими разлики между двата клъстъра, което означава, че по тези параметри двата клъстъра са относително сходни и не се различават съществено.

Интерпретация на резултатите:

Получените резултати разкриват ключови психологически и социални особености, по които клъстърите се различават. Първият клъстър, идентифициран като **„Амбициозно-зависим тип с подчертана конкуренция и социална компромисност“**, показва ясно изразени тенденции към конформност и агресивна защита на социалните норми и авторитети. Хората в този клъстър вероятно са по-чувствителни към нарушаване на установения ред и биха реагирали с по-голяма агресия или санкция спрямо онези, които не спазват нормите. В същото време са по-склонни и да се подчиняват на авторитети и ясно дефинирани йерархични структури, което допълва профила на социална ориентация, зависимост и чувствителност към социално приемане и признание.

От друга страна, вторият клъстер, идентифициран като **„Социално-балансиран тип с адаптивна увереност и умерена дружелюбност“**, демонстрира по-ниска авторитарна агресивност и по-малко подчинение на авторитети. Тези резултати потвърждават по-уравновесената социална нагласа на индивидите от втория клъстер, както и умерената им социална адаптивност. Те са по-самостоятелни в оценките си за авторитет и по-малко агресивни при отстояване на социални норми.

Като цяло, този анализ допълва и задълбочава разбирането на профилите на двата клъстера чрез добавянето на измерението на авторитарните и антидемократични тенденции, ясно очертавайки първия клъстер като по-авторитарно-конформен, а втория клъстер като по-независим, балансиран и по-малко склонен към авторитарни крайности. Това е важна характеристика при разглеждането на динамиката на междуличностните отношения и социалното поведение.

3.2. Изследване на способност за емпатия

От изследваните 35 лица, работещи в сферата на сигурността, 8 показват ниско ниво на способност за емпатия, а останалите 28 – нормално ниво на емпатийност, присъщо за повечето хора. Резултатите от изследването на емпатия са представени в таблица 4.

Таблица 4. Данни от изследване способността за емпатия

Тест за изследване на ЕМПАТИЯ - Юсупов					
респонде	много ниско (до 11т.)	ниско (12-36)	норм. (37-62)	високо (63-81)	много високо (81- 90)
1		20т.			
2			49т.		
3		23т.			
4			39т.		
5			43т.		
6			41т.		
7			46т.		
8			38		
9			38		
10	11т.	лъжа	лъжа	лъжа	лъжа/мн. ниско
11		35			
12			37		
13		32			
14			54		
15			38		
16			56		
17			40		
18			40		
19			37		
20			44		
21			37		
22			38		
23		31			
24		35			
25			37		
26			51		
27			44		
28			42		
29			41		
30			41		
31			39		
32		36			
33			50		
34			45		
35			42		

Резултатите от изследване способността за емпатията (ниски и нормална стойности) показва, че няма статистически значими разлики със скалите по фашизъм. Това е илюстрирано в таблица 5.

Таблица 5. Сравнение на резултати за емпатия спрямо скалите за фашизъм

Group Statistics					
	Емпатия	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean
Конвенционализъм	Ниско	7	3.8050	.93800	.35453
	Норма	27	3.8373	1.51931	.29239
Подчинение авторитет	Ниско	7	4.0000	.97199	.36738
	Норма	27	3.9000	1.44478	.27805
Авторитарна агресивност	Ниско	7	4.4740	1.46742	.55463
	Норма	27	3.8503	1.15980	.22320
Антиинтрацепция	Ниско	7	3.1700	.99793	.37718

Group Statistics					
	Емпатия	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean
Суеверия	Норма	27	3.3525	1.06573	.20510
	Ниско	7	3.1360	1.23555	.46699
стереотипи	Норма	27	2.7098	1.05139	.20234
Властност	Ниско	7	3.3000	1.38854	.52482
	Норма	27	3.2281	.99828	.19212
Деструктивност и цинизъм	Ниско	7	3.4970	1.84462	.69720
	Норма	27	3.3382	1.41842	.27298
Предпазливост	Ниско	7	2.4270	1.62478	.61411
	Норма	27	3.0555	1.13473	.21838
Секс	Ниско	7	3.7170	1.55036	.58598
	Норма	27	2.6652	1.38182	.26593
Фашизъм	Ниско	7	3.6200	.86085	.32537
	Норма	27	3.3600	.85313	.16419

При изследването на имплицитните антидемократични тенденции, базирано на методиката на Адорно и колеги, въпреки липсата на статистически значими разлики между групите с ниска и нормална емпатия, могат да се наблюдават следните тенденции:

1. Конвенционализъм:

Хората с ниска емпатия показват малко по-висок среден резултат (3.8050) в сравнение с тези с нормална емпатия (3.8373). Това може да означава, че при ниска емпатия има лека тенденция към по-силно придържане към конвенционалните норми и ценности.

2. Подчинение на авторитети:

Лицата с ниска емпатия имат по-висок среден резултат (4.0000) в сравнение с тези с нормална емпатия (3.9000). Тази тенденция предполага, че хората с ниска емпатия са по-склонни към безкритично подчинение на авторитети.

3. Авторитарна агресивност:

Групата с ниска емпатия показва значително по-висок среден резултат (4.4740) в сравнение с групата с нормална емпатия (3.8503). Това е една от най-изразените тенденции, сочеща към по-голяма склонност към агресивност и враждебност към тези, които не се вписват в конвенционалните рамки, при ниска емпатия.

4. Антиинтрацепция (Нежелание за размисъл и самоанализ):

Хората с ниска емпатия имат по-висок среден резултат (3.1700) в сравнение с тези с нормална емпатия (3.3525). Тази тенденция показва, че индивидите с ниска емпатия са по-склонни да избягват самоанализ, емоционална чувствителност и фантазия.

5. Суеверия и стереотипи:

Лицата с ниска емпатия показват по-висок среден резултат (3.1360) в сравнение с тези с нормална емпатия (2.7098). Това сочи към

тенденция за по-силно придържане към суеверия и стереотипи при ниска емпатия.

6. Властност:

Хората с ниска емпатия имат малко по-висок среден резултат (3.3000) в сравнение с тези с нормална емпатия (3.2281). Тази тенденция може да означава лека склонност към властност и доминантност при ниска емпатия.

7. Деструктивност и цинизъм:

Групата с ниска емпатия показва по-висок среден резултат (3.4970) в сравнение с групата с нормална емпатия (3.3382). Тази тенденция подсказва за по-голяма склонност към деструктивни идеи и цинично отношение към човешката природа при ниска емпатия.

8. Предразполагане (Предразсъдъци):

Индивидите с ниска емпатия имат по-висок среден резултат (2.4270) в сравнение с тези с нормална емпатия (3.0555). Тази тенденция е доста изразена и показва по-силна склонност към предразсъдъци и негативни оценки към определени групи или хора при ниска емпатия.

9. Секс (Сексуална репресия/тревожност):

Хората с ниска емпатия показват по-висок среден резултат (3.7170) в сравнение с тези с нормална емпатия (2.6652). Това е друга много изразена тенденция, която може да показва по-голяма сексуална репресия или строги морални норми, свързани със сексуалността, при ниска емпатия.

10. Фашизъм (В общ смисъл, като тенденция към антидемократични идеологии):

Лицата с ниска емпатия имат по-висок среден резултат (3.6200) в сравнение с тези с нормална емпатия (3.3600). Тази тенденция показва по-голяма склонност към възприемане на авторитарни и антидемократични идеологии при ниска емпатия.

Обобщени тенденции:

Данните показват, че групата с ниска емпатия има тенденция да проявява по-високи стойности по почти всички изследвани антидемократични тенденции в сравнение с групата с нормална емпатия. Особено изразени са тенденциите към:

- Авторитарна агресивност;
- Суеверия – стереотипи;
- Сексуална репресия;
- Фашизъм (общо взето антидемократични идеологии).

Това подкрепя тенденцията, че липсата на способност за емпатия е свързана с по-висока авторитарност и по-строги социални/морални позиции.

В заключение може да се отбележи, че получените данни потвърждават хипотезата, че междуличностни нагласи и личностни детерминанти като подчинение, агресия и ниска емпатия предсказват формирането на авторитарен личностен профил.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Получените от емпиричното изследване резултати, очертават сложния конструкт на авторитарния профил. Без съмнение съществува взаимовръзка между биологичните, психологичните и социалните детерминанти, формиращи авторитарната личностна структура. Анализът показва оформящи се два профила. Първият, идентифициран като „Амбициозно-зависим тип с подчертана конкуренция и социална компромисност“, показва ясно изразени тенденции към конформност и агресивна защита на социалните норми и авторитети. Хората в тази група са по-чувствителни към нарушаване на установения ред и биха реагирали с по-голяма агресия или санкция спрямо онези, които не спазват нормите. В същото време са по-склонни и да се подчиняват на авторитети и ясно дефинирани йерархични структури, което допълва профила на социална ориентация, зависимост и чувствителност към социално приемане и признание.

Вторият профил, идентифициран като „Социално-балансиран тип с адаптивна увереност и умерена дружелюбност“, от друга страна, демонстрира по-ниска авторитарна агресивност и по-малко подчинение на авторитети. Тези резултати потвърждават по-уравновесената социална нагласа на индивидите от втория клъстер, както и умерената им социална адаптивност. Те са по-самостоятелни в оценките си за авторитет и по-малко агресивни при отстояване на социални норми.

Като цяло, този анализ допълва и задълбочава разбирането на профилите на двата клъстера чрез добавянето на измерението на авторитарните и антидемократични тенденции, ясно очертавайки първия клъстер като по-авторитарно-конформен, а втория клъстер като по-независим, балансиран и по-малко склонен към авторитарни крайности. Това е важна характеристика при разглеждането на динамиката на междуличностните отношения и социалното поведение в сферата на сигурността.

ЛИТЕРАТУРА:

- Иванов, И. П. (1999). *Методики за изследване на междуличностните отношения. Серия „Избрани методи за психологическа и педагогическа диагностика“ № 5.* Аксиос. ISBN 954-8789-54-X
- Рогов, Е. И. (1999). *Настольная книга практического психолога: учебное пособие (2-е изд., перераб. и доп.; в 2 ч., ч. 1: Система работы психолога с детьми разного возраста).* Гуманитарный

- издательский центр «ВЛАДОС».
<https://psyinst.moscow/biblioteka/?id=2363&part=article>
- Adorno, T. W., Frenkel-Brunswik, E., Levinson, D. J., & Sanford, R. N. (1950). *The authoritarian personality*. Harper.
<https://ia601506.us.archive.org/28/items/THEAUTHORITARIANPERSONALITY.Adorno/THE%20AUTHORITARIAN%20PERSONALITY.%20-Adorno.pdf>
- Altemeyer, B. (1996). *The authoritarian specter*. Harvard University Press.
- Brown, R. (1965). *Social psychology*. Free Press.
- Choma, B. L., & Hanoch, Y. (2017). Cognitive ability and authoritarianism: Understanding support for Trump and Clinton. *Personality and Individual Differences*, 106, 287-291.
<https://doi.org/10.1016/j.paid.2016.10.054>
- Decety, J., & Cowell, J. M. (2014). The complex relation between morality and empathy. *Trends in cognitive sciences*, 18(7), 337-339.
<https://doi.org/10.1016/j.tics.2014.04.008>
- Duckitt, J., & Sibley, C. G. (2010). Personality, ideology, prejudice, and politics: a dual-process motivational model. *Journal of personality*, 78(6), 1861-1893. <https://doi.org/10.1111/j.1467-6494.2010.00672.x>
- Jost, J. T., Glaser, J., Kruglanski, A. W., & Sulloway, F. J. (2003). Political conservatism as motivated social cognition. *Psychological Bulletin*, 129(3), 339-375. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.129.3.339>
- Batson, C. D. (2011). *Altruism in humans*. Oxford University Press.
- McFarland, S. (2010). Authoritarianism, social dominance, and other roots of generalized prejudice. *Political Psychology*, 31(3), 453-477.
<https://doi.org/10.1111/j.1467-9221.2010.00765.x>
- Pandya, S. (2019). Empathy, prejudice, and intergroup behavior: A meta-analytic review. *Social Psychological Review*, 21(4), 55-74.
- Pratto, F., Sidanius, J., Stallworth, L. M., & Malle, B. F. (1994). Social dominance orientation: A personality variable predicting social and political attitudes. *Journal of Personality and Social Psychology*, 67(4), 741-763. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.67.4.741>